

ANTİK DERGİSİ

Sayı/Issue: 2

July/Temmuz 2026

KIBRISLI ZENON, STOA AHLAKI İLE NİETZSCHE FELSEFESİ ARASINDA AHLAK VE İNSAN İDEALİ¹

Ümit Yaşar Duysak²

Öz

Bu çalışma, M.Ö. 4-3 yüzyıllar arasında yaşamış olan Kıbrıslı Zenon'un kurduğu Stoa okulunun ahlak felsefesinde merkezi bir yer tutan doğaya uygun yaşamak ilkesini incelemektedir. Stoacı etik, ahlakı doğal bir yasaya dayandırır ve kişinin doğal nedenselliğe, akla ya da kadere uygun eylemesi halinde erdemli ve mutlu olacağını savunur. Friedrich Nietzsche ise Stoacılığa yönelik eleştirilerde bulunmuş ve onu kaosun karşısında bir dehşete kapılmanın ürünü olarak görmüştür. Zenon'un doğa ve akıl ile ortaya koyduğu insan figürüyle Nietzsche'nin üstinsanı karşılaştırılmış ve ikisi arasındaki farklılıklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıslı Zenon, ahlak, Friedrich Nietzsche.

Abstract

This study examines the principle of living in accordance with nature, which occupies a central position in the moral philosophy of the Stoic school founded by Zeno of Citium, who lived during the fourth and third centuries BCE. Stoic ethics is grounded in the notion of a natural

¹ Duysak, Ü.Y. (2026). Kıbrıslı Zenon, Stoa Ahlakı ile Nietzsche Felsefesi Arasında Ahlak ve İnsan İdeali. *ANTİK*, 2, sf.33-39.

² Ümit Yaşar DUYSAK, Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, umitdy22@gmail.com

law and maintains that an individual can attain virtue and happiness by acting in accordance with natural causality, reason, and fate. Friedrich Nietzsche, however, directed significant criticisms toward Stoicism, regarding it as a product of humanity's terror in the face of chaos. This study compares Zeno's conception of the human being, grounded in nature and reason, with Nietzsche's concept of the *Übermensch*, and examines the fundamental differences between these two philosophical perspectives.

Keywords: Zeno of Citium, ethics, Friedrich Nietzsche.

Giriş

Kıbrıslı Zenon'un kurduğu felsefi yapı fizik, mantık ve ahlak ile felsefenin üçlü bir tasnifiyle başlar. Fizik ve mantığı nihai amaç olan ahlaka ulaşmak için kullanmıştır. Stoa düşüncesinde merkezi rol oynayan ahlak, doğaya uygun yaşamakla ifade edilir. Bu çerçevede doğanın kutsal niteliğini bilmek, onu tanımak ve ona uymak, erdemli yaşamın önkoşulu olarak sunulur. Nietzsche ise güç istenci kavramıyla Stoacılığa karşıt bir ahlak anlayışı inşa etmiş ve Stoacılığa sık sık eleştirilerde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı, Zenon'un doğaya uygun yaşamak ilkesini Stoacı etik bağlamında incelemek ve Nietzsche'nin bu ilkeye yönelttiği eleştirileri karşılaştırmalı olarak değerlendirerek iki düşünürün ahlak, özgürlük ve insan doğasına ilişkin yaklaşımlarını ortaya koymaktır.

Kıbrıslı Zenon ve Stoa Ahlakı

Kıbrıslı Zenon veya Fenikeli Zeno M.Ö. 4-3 yüzyıllar arasında yaşadı. Kıbrıs Adası'nın güneyindeki Larnaka şehrinde dünyaya geldi.³ Atina'ya gelişi M.Ö. 310'larda bir gemi kazası sonucu olmuş ve burada *Ksenophon'un Hatıraları* kitabını okuyarak felsefeyle tanıştı.⁴ Krates, Stilop, Ksenokrates ve Palemo'dan felsefe eğitimleri aldı ve öğrencilik döneminden sonra Atina'da Poikile meydanında felsefe okutmaya başladı. Burası aynı zamanda eski Atina'nın büyük agorası yanında yer almakta ve resmi binaları görmekteydi. Kendisinin kurucusu olduğu bu okul Stoa Okulu⁵ olarak bilinmektedir. Zenon ve ondan sonraki Stoacılar felsefeyi ahlak üzerinden temellendirdiler. Onlara göre doğa akılcı bir düzenle işlemekte ve onun parçası olan insan da doğaya uyumlu yaşamalıdır. İrade konusunda Stoacılık için özgürlük kişinin dış koşullardan bağımsız şekilde kendini ve zihnini kontrol etmesidir. Stoacılar için doğa,

³ Laertios, Diogenes, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s. 302.

⁴ A.g.e. , s. 302-303.

⁵ Kıbrıslı Zenon, Kleanthes, Solili Khryssippos, Panaitios, Seneca, Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi önemli temsilcileri bulunan Antik Yunan felsefe okulu.

evrendeki kusursuz akıl ve düzendir (Logos). Özgürlük, bu düzene isyan etmek yerine, olayları "olduğu gibi" kabullenip akla uygun yaşamaktır. Direnmek acı doğururken, durumu anlamak zihni özgürleştirir. Zenon, Krates'in felsefi öğretisindeki kinizmden⁶ de etkilenmiş ve kinik felsefenin kaba taraflarını dışlayarak zenginlik, şöhret ve mevki gibi tüm yapay değerleri tarafsızlar olarak ele almıştır. Stoacılığa göre erdemin kendisi tek başına eksiksiz mutluluk sağlar ve bunun dışındaki bahsettiğimiz zenginlik, şöhret ve mevki bilge kişi için önemli görülmeyen relatif şeylerdir. Stoacı iyi olmak için erdemli olan kişi değildir, erdemli olmak için iyilik yapan kişidir. Bu anlayışların bütününe kullanarak Stoacı ahlakın oluşturduğu ve örnek gösterdiği şey "bilge kişi" idealidir. Bilge kişi Zenon'a göre, aynı zamanda erdemli kişidir. Erdemin karşıtı sayılacak erdemsizlik -kötülük- onda bulunmamaktadır. Stoacılık için bilge kişi aynı zamanda tanrıyla eş değer niteliklere karşılık gelen bir seviyededir. Seneca bilge kişiyi şöyle anlatır:

*"Gerçekten de bilgeyi sözcüklerin kurmaca oyunuyla süslemeyi değil onu, kendisine hiçbir haksızlığın yapılamayacağı bir yere koymayı amaçladım. Diyeceksiniz ki orada kimse ona saldırmayacak, buna girişmeyecek bile, öyle mi? Nesnelerin doğasında hakaretle karşılaşmayacak hiçbir kutsallık yoktur, aksine, dokunamayacakları kadar uzakta bulunmalarına rağmen kendilerini ziyadesiyle aşan o büyüklüğe saldırmaya çalışan insanlar var olsa bile, tanrısal unsurlar yüceliklerinden hiçbir şey kaybetmez. Yaralanmaz olan, darbe almayan değil, darbeden incinmeyendir. Bu anlayışa dayanarak sana bilgeyi göstereceğim."*⁷

Bilgiye ve dolayısıyla erdeme hakim olan bilge hata yapmaz, özgür ve aynı zamanda mutludur çünkü mutsuzluk doğa içerisinde bulunabilecek bir duygu değildir. Böylelikle anlaşılmaktadır ki stoacıların bilgisi insanüstü yetilere sahip tanrısal bir konumdadır.

Nietzsche ve Üstinsan Ahlakı

Friedrich Wilhelm Nietzsche, 1844-1900 yılları arasında yaşamış Alman filozoftur. Klasik filoloji eğitimi almış ve Antik Yunan felsefesini birincil kaynaklardan okuyarak felsefesinde sık sık irdlemiştir. Nietzsche'nin yaşadığı dönem ve coğrafyada Hristiyanlık bireylerin zihinlerine ve ahlaki yönelimlerine hakim olduğu ama aynı zamanda pozitivistimin⁸ de yükselmeye başladığı bir dönemdir. Nietzsche dönem insanını iflas etmiş bir insan olarak

⁶ İnsanın doğayla uyumunu ve ruhi özgürlüğünü hedefleyen idealist öğretisi. En önemli temsilcilerinden biri Sinoplu Diyojen'dir.

⁷ Seneca, L. A. (2019). Bilginin Sarsılmazlığı Üzerine- İnziva Üzerine. (C. Çevik, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür yayınları.

⁸ Doğru bilginin yalnızca bilimsel yöntemle, deney ve gözleme dayalı olarak elde edilebileceğini savunan felsefi akım.

nitelendirir. Bunun sebebini ise Hristiyan ahlakının toplumu olumsuz olarak etkilemesine dayandırır. Nietzsche'ye göre yaşadığı çağın insanları sürü ahlakına sahip insanlardır. Sürü insanının en büyük özelliği, savundukları ahlaki değerler dışında kalan kişileri kendine benzetmeye çalışmasıdır. Sürü insanı eğer bunu başaramazsa kötü damgasıyla karşısındakini yaftalar. Üstinsan (Übermensch) hakkındaki felsefesinin önemli kısımlarını *Böyle Söyledi Zerdüşt* adlı eserinde temellendirmiştir. Kendi oluşturduğu *Zerdüşt* karakteri üzerinden sürü ahlakını eleştirmiş ve ona karşı üstinsanın yolunu göstermiştir. Üstinsan birçok özelliği içinde barındırır, kendini dünyaya adamalı yeryüzüne sadık kalmalıdır aynı zamanda merhamet, acıma, eşitlik ve alçakgönüllülük gibi kavramlar üstinsan tarafından yok sayılmalıdır. Stoacı ahlakta bulunan içsel uyum ve huzura ulaşmak için ki burada kişisel bir ödül beklentisi oluşur bununla da yapılan erdemi de şöyle reddeder:

“Erdemlerinizi, bir ananın çocuğunu sevdiği gibi sevdiğinizizi söylersiniz; fakat bir ananın, sevgisine karşılık ödül beklediği nerede duyulmuştur? Erdeminiz, en çok sevdiğinizidir. Sizde halkanın susuzluğu var: Her halka kendine ulaşmak için direnir ve bükülür(...)”

Nietzsche'ye göre gerçek erdem, hiçbir karşılık beklemeden, sadece kendi varlığını ve gücünüzü gerçekleştirmek için ortaya koyduğunuz bir yaratımdır. Üstinsan kendi yasasını koyma cesareti göstermelidir.

Üstinsan trajedilerinden ve acılarından kaçmaz. Nietzsche'nin *“Amor Fati”* kavramı ile anlattığı stoacı bir kabulleniş değil tam aksine acıyı duyumsayarak yaratım sürecine katmaktır. Hayatı tüm iyiliği ve kötülüğüyle sevip bunu arka plana atmadan hayatın içinde diri kalmaktır. Stoacı pasif kabullenişin aksine Nietzsche *Ecce Homo*'da amor fati kavramını şöyle anlatır:

*“Bir insandaki yüceliğin formülü amor fati'dir: Ne gelecekte, ne geçmişte, ne de sonsuza dek hiçbir şeyin başka türlü olmasını istememek. Zorunlu olana sadece katlanmak değil, onu gizlemeye çalışmamak da...”*⁹

Nietzsche'nin felsefesinde yine önemli bir yer tutan *güç istenci* kavramı yine stoacı etiğin karşısında yer alan bir anlayıştır. Nietzsche'ye göre yaşamın temeli kendi yaratıcılığını ve gücünü ortaya koyarak kendini aşma arzusu yani güç istencidir. Kaba kuvvet ve baskı kurmak demek değildir. Kişinin potansiyelini serbest bırakarak yaşamı tüm sorumluluklarıyla olumlaması ve kendi sınırlarını sürekli aşmasıdır. Nietzsche kişinin duygularını kenara itmesini

⁹ Nietzsche, Friedrich, *Ecce Homo* (Çev. C. Alkor), Yapı Kredi Yayınları

reddeder ve ona hazzı, neşeyi özellikle de acıyı yaşayarak kendine güç katmasını ister. Putların Alacakaranlığı adlı eserinde en ünlü aforizmalarından biri şudur:

“Beni öldürmeyen şey güçlendirir.”¹⁰

Üstinsan bu istenci kusursuz bir şekilde hayata geçirebilen ideal bir insan modelidir. Onun için yıkım ve yaratım birliktedir. Üstinsan yaşadığı duyguları pasivize etmektense onları yeni bir yaratım için kullanır.

Nietzsche ve Doğa Anlayışı

Nietzsche felsefesinde doğaya büyük bir önem vermiş lakin bunu stoacı ahlakın tamamen aksinde yapmıştır. Nietzsche’ye göre stoacı etik doğaya uyum sağlamaktan ziyade doğayı stocılığa uydurmaktadır. Stoacı etiğin argümanları arasında yer alan doğanın tanrısallığını da reddeder. Nietzsche’ye göre doğada insan için kurgulanmış yüce bir amaç, ahlak, adalet veya dahili bir "plan" yoktur. Doğa rasyonel bir mekanizma değil; sürekli yaratım ve yıkım içinde olan amansız bir kaos ve oluşturmaktadır. İnsanca, Pek İnsanca eserinde şöyle söylemiştir:

"Doğayla baş başayken kendimizi öylesine rahat ve keyifli duymamızın nedeni, doğanın bizim hakkımızda bir görüşü olmayışındır.”¹¹

Stoacı ahlak da insanın rolü doğaya uyum sağlamak ve aklı takip etmekken, Nietzsche’nin felsefesinde doğanın sertliğini kabul ederek onu aşmak, tekrar yaratmaktır. Aynı zamanda yine stoacı ahlak anlayışında doğa düzenli ve planlıdır lakin Nietzsche’ye göre doğa kaotik, raslantısal bir oluşturmaktadır.

SONUÇ

Bilge ve Üstinsan idealleri arasındaki temel zıtlıklar günümüz modern insanı için alternatif bir yolun da olabileceğini göstermektedir. İnsanın günümüz dünyasında dış koşullara bağlı birçok şey karşısında stoacı bir bakış açısıyla bakması bazen yararlı olabilecekken aynı zamanda tamamen kendine ve duygularına yabancılaşması da kötü sonuçlar doğurabilir. Modern insan bilge kişi ve üstinsan idealleri arasında kendi yolunu çizmeli iki ideali de şartlar neticesinde kullanmalıdır. *“Şimdi beni kaybetmenizi ve kendinizi bulmanızı istiyorum sizden...”* diye bahsetmektedir Nietzsche de *“Böyle Söyledi Zerdüş”* adlı eserinde. Sonuca bakıldığında

¹⁰ Nietzsche, Putların Alacakaranlığı (Çev. İ. Z. Eyüpoğlu), Say Yayınları

¹¹ Nietzsche, İnsanca, Pek İnsanca (Çev. M. Tüzel), İş Bankası Yayınları

elimizde iki güç ideali vardır ve ikisi de birbirine zıt olsa da insan için nihai sonuç hayatında ikisine de belirli yerler açmaktır.

KAYNAKLAR

Arslan, Ahmet (2008), İlkçağ Felsefe Tarihi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brun, Jean (1997), Stoa Felsefesi (Çev. M. Atıcı), İletişim Yayınları.

Çapak, İbrahim (2015), Yakın doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri merkezi dergisi, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, (9-20).

Çörekçioğlu, Hakan (2014), Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 17, s. 35-46.

Laertios, Diogenes (2003), Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri (Çev. C. Şentuna), Yapı Kredi Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2025), Böyle Söyledi Zerdüşt (Çev. M. Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2025), İnsanca, Pek İnsanca (Çev. M. Tüzel), Türkiye İş Bankası Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2021), Ecce Homo (Çev. C. Alkor), Yapı Kredi Yayınları

Nietzsche, Friedrich (2025), Putların Alacakaranlığı (Çev. İ. Z. Eyüpoğlu), Say Yayınları.

Russell, Bertrand (2012), Batı Felsefesi Tarihi Cilt 1 (Çev. A. Fethi), Alfa Yayınları.

Seneca, L. A. (2019). Bilgenin Sarsılmazlığı Üzerine- İnziva Üzerine. (C. Çevik, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
